

DOI: 10.31866/2616-759X.8.1.2025.336155

УДК 792:[792.22(091):316.7

ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК СТЕНДАПУ ЯК ЖАНРУ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Олександр Коваль*e-mail: oleksandrkoval512@gmail.com; ORCID: 0009-0006-6065-3013**Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика», Миколаїв, Україна*

Анотація

У статті представлено всебічне дослідження стендап-комедії як унікального жанру сценічного мистецтва, що поєднує елементи гумору, сатири, імпровізації та публічного висловлювання. Розглянуто витоки стендапу в контексті театральних і фольклорних традицій, простежено його історичну еволюцію, естетичні трансформації та соціокультурне значення в різні епохи.

Мета дослідження – простежити історичну еволюцію стендап-комедії від архаїчних форм театального комізму до її сучасного формату, виявити ключові художні, комунікативні та соціокультурні характеристики цього жанру. **Методологія дослідження** ґрунтується на міждисциплінарному підході з використанням історико-культурного, порівняльного, структурно-аналітичного та мистецтвознавчого методів. Проаналізовано традиції античної комедії, середньовічних блазнів, комедії дель арте, культури скомороства, водевілю та вар'єте, а також їхній вплив на становлення та трансформацію стендапу як окремого сценічного явища. **Наукова новизна** полягає у виявленні тяглості між традиційними формами сценічного комізму та сучасним стендапом. Уперше стендап розглянуто як самостійний жанр сценічного мистецтва з власною драматургією, формами взаємодії з аудиторією та соціокультурною функцією. Автор пропонує трактування стендапу як синтетичного явища, що поєднує риси монодрами, сатиричного висловлювання та імпровізованого перформансу. **Висновки.** Стендап є результатом тривалої культурної еволюції, який успадкував традиції публічного гумору, соціальної критики та імпровізації. Його здатність швидко реагувати на соціальні зміни, актуальні події й культурні тенденції робить стендап важливим інструментом суспільного діалогу. Сучасна форма жанру зберігає його історичні функції, зокрема розважальну й критично-комунікативну, водночас адаптуючись до нових умов цифрового середовища та глобалізованого культурного простору. Стендап продовжує виконувати роль соціального індикатора, реагуючи на актуальні виклики часу.

Ключові слова: стендап; сценічне мистецтво; театральні жанри; гумор; сатира; імпровізація; взаємодія з аудиторією; культурна еволюція; соціальний коментар; цифрові медіа

Постановка проблеми

Стендап як жанр сценічного мистецтва набув широкого розповсюдження в глобальному культурному просторі, зокрема в другій половині XX – на почат-

ку XXI століття. Він поєднує в собі риси індивідуального виконавського стилю, публічного висловлювання, сатири, імпровізації та соціального коментаря. Водночас, попри його очевидну популярність, феномен стендапу в українському науковому дискурсі досі залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, досі відсутнє цілісне уявлення про історичні витоки стендапу, його еволюцію як жанру, а також про ті естетичні, соціальні та комунікативні механізми, що лежать в його основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Стендап як жанр викликає дедалі більший інтерес дослідників різних галузей – від театрознавства до журналістики та лінгвістики. Окремі аспекти цього явища розглядають переважно в контексті телевізійного гумору, сучасної комунікації або креативних індустрій, тоді як його театрознавче осмислення часто залишається поза межами академічного аналізу.

Т. Пилипчук у праці «Історія зародження стендапу та його популярність на Заході» (2019) простежує еволюцію жанру від водевілю та вар'єте, звертаючи увагу на внесок Марка Твена, чий стиль гумористичного монологу заклав основи сучасного стендапу. Авторка також аналізує підходи Л. Мінца, Р. Стебінса та С. Кірка. Зокрема, Л. Мінц, на думку Т. Пилипчук (2019), підкреслює прямий характер взаємодії між виконавцем і глядачами, акцентуючи на тому, що стендап обходиться без традиційних театральних атрибутів, таких як сценічні костюми чи реквізит. Натомість Р. Стебінс трактує стендап як форму мистецтва, засновану на гумористичному діалозі, наголошуючи на його взаємодійному характері. С. Кірк пропонує ширше трактування стендапу, розглядаючи його як складний процес взаємодії, у якому активну роль відіграє не тільки виконавець, а й публіка. На його думку, ефективність виступу значною мірою визначається ступенем емоційної включеності та реакцією аудиторії, що свідчить про динамічний характер жанру.

Цінним є також дослідження Т. Недбайло (2018), яка пропонує класифікацію стендапів у телевізійній журналістиці за місцем у сюжеті, функцією та способом запису. Її праця проливає світло на адаптацію стендапу в українських новинах і зміни термінології з радянського «в кадрі» на сучасне «стендап».

О. Лобова та О. Євтушенко (2018) акцентують на лінгвістичних особливостях жанру, зокрема на структурі англomовного жарту, аналізуючи тексти Джорджа Карліна. Вони підкреслюють недостатність досліджень стендапу як мовленнєвого жанру.

Е. Цуріна (2024) зосереджується на невербальних аспектах, зокрема жестикуляції та інтонації, доводячи важливість їх системного вивчення. Ю. Савіна (2021) аналізує інконгруентність як засіб створення чорного гумору, акцентуючи на труднощах перекладу та міжкультурної комунікації.

У зарубіжному дослідженні Х. Сьобом (Sjöbohm, 2008) порушено питання американізації жанру, проте його аналіз обмежений кількома прикладами, що вимагає розширення порівняльної бази.

Попри наявність цінних напрацювань, стендап досі потребує комплексного міждисциплінарного дослідження як жанру сценічного мистецтва. **Мета цього**

дослідження – простежити як із давніх форм народного гумору виник стендап та перетворився на окремий жанр сценічного мистецтва зі своєю внутрішньою структурою, правилами й традиціями.

Виклад основного матеріалу

Стендап як оригінальна та динамічна форма сценічного мистецтва має давнє походження, що простежується в культурних практиках різних народів й історичних періодів. Сьогодні цей жанр є важливим складником популярної культури, однак його витoki сягають глибокого минулого. Риси стендапу можна виявити у численних формах гумористичних виступів, що передували сучасному уявленню про жанр, засвідчуючи загальнолюдську потребу в сміху як способі осмислення дійсності та вираження критичного погляду на суспільство.

Витoki стендапу сягають античних театральних традицій Стародавньої Греції та Риму, де комедійні вистави не тільки сформували основу для розвитку жанру, а й заклали принципи, актуальні й донині. Давні комедії поєднували в собі функції розваги та критичного осмислення дійсності. Саме ця подвійність призначення є характерною і для сучасного стендапу. Такі виступи не тільки викликали сміх, а й гостро висвітлювали моральні недоліки, суспільні суперечності та політичні проблеми епохи. Поєднання сатири й гумору як засобу впливу на глядача й сьогодні залишається визначальною рисою стендапу.

8

Комедія як самостійний жанр драматургії виникла в Стародавній Греції близько V століття до н. е. й тісно пов'язана з культовими обрядами, присвяченими божеству Діонісу – покровителю театру, родючості та виноробства (Гальчук, 2008). Ці обрядові дійства супроводжувалися яскравими, емоційно насиченими процесіями, під час яких учасники виконували експресивні пісенні та сценічні номери з елементами комічної імпровізації. Такий формат колективного спонтанного виступу з активною залученістю глядачів заклав підвалини майбутніх форм комічного перформансу, включаючи стендап, що також ґрунтується на безпосередньому контакті виконавця з публікою та реактивності сценічної дії.

Розвиток античної комедії характеризується поступовою еволюцією змістових акцентів і сценічної поетики, яку доцільно умовно поділити на три етапи. Кожен з них вирізнявся характерними тематичними орієнтирами, художніми прийомами та репрезентативними авторами.

На першому етапі, що позначений у науці як період староаттичної комедії, домінували гостросатиричні твори, спрямовані на осмислення суспільно-політичної проблематики. Найяскравішим представником цього напрямку був Арістофан, у творчості якого, зокрема в п'єсах «Лісістрата», «Хмари», «Жаби», поєднуються алегоричність, гротеск та відверта критика владних інституцій. Середньоаттична комедія ознаменувала поступовий перехід від відкритої політичної сатири до зображення побутових тем і міжособистісних ситуацій, однак цей період представлений обмеженим числом збережених текстів, а самі імена драматургів майже не зафіксовані в літературній традиції. Нарешті, новоаттична комедія зосереджувалася переважно на повсякденному житті, моральних конфліктах та соціальній психології. Цей напрям репрезентує творчість Менандра,

чий п'єси значною мірою вплинули на подальший розвиток європейської комедії, зокрема в римському театрі (Гальчук, 2008).

Антична комедія характеризується усталеною композиційною організацією, яка охоплювала низку структурних компонентів, кожен з яких мав специфічну функціональну й смислову роль у драматургічному цілому. Ці елементи не були суто формальними складниками, а являли собою органічну частину художньої моделі твору, сприяючи розгортанню сюжетної лінії, розкриттю характерів дійових осіб та реалізації ідеологічного змісту авторського задуму. Така багаторівнева структура формувалася впродовж тривалого історичного періоду та стала ознакою жанрової цілісності класичної комедії.

До складу структурної організації античної комедії входило кілька функціонально й естетично визначених компонентів, які забезпечували цілісність драматургічного твору та сприяли реалізації авторського задуму.

Пролог виконував роль вступного сегмента, у межах якого окреслювались основні сюжетні обставини, представлялися персонажі й формувалася емоційний фон вистави. Часто ця частина мала форму прямого звернення до глядачів, що давало змогу авторові актуалізувати тему твору або висловити власну позицію стосовно певних суспільних подій.

Парод позначав урочистий вихід хору на сцену, супроводжуваний музично-хореографічними елементами. Цей компонент не тільки надавав виставі видовищності, а й позначав перехід до основної частини дії, водночас фокусуючи увагу публіки на значущості подальших подій.

Агон виступав у формі сценічного протистояння чи диспуту між центральними персонажами, які репрезентували протилежні соціальні, політичні чи моральні позиції. Саме через агон розкривалися ключові конфлікти, що структурували сюжетну лінію, часто з використанням сатиричних засобів.

Парабаса становила характерний для давньогрецької комедії елемент прямої комунікації, коли хор, порушуючи умовність «четвертої стіни», звертався безпосередньо до аудиторії. Ця частина надавала можливість для відкритого висловлення авторської позиції, політичних міркувань або суспільної критики, підкреслюючи театральну функцію як засобу громадського діалогу.

Епісодії являли собою діалогічні сцени між дійовими особами, що слугували провідним механізмом розвитку драматичної дії. Саме тут розгорталися характери, створювалися комічні ситуації, а зміст вистави набував динаміки. Часто ці сцени чергувалися з виступами хору, формуючи ритмічну й жанрову рівновагу.

Ексклос завершував драматургічну композицію. У цій фінальній частині хоролий виступ підсумовував події, узагальнював моральні або ідеологічні акценти й у багатьох випадках завершувався святковим мотивом, що забезпечував ефект завершеності та емоційної розрядки для публіки.

У структурі античної комедії хор виконував винятково значущу й багаторівневу функцію, не обмежуючись роллю пасивного спостерігача чи коментатора. Він поставав як активний учасник сценічної дії, репрезентуючи колективний голос спільноти, що надавав подіям додаткового смислового виміру. Хор не тільки супроводжував перебіг сюжету коментарями й оцінками, а й вступав у взаємодію з персонажами та публікою, посилюючи ефект театральної залученості.

Завдяки цьому створювалася специфічна форма перформативної комунікації, яка забезпечувала глядачеві відчуття співучасті в драматургічному процесі (Брокетт & Гілді, 2014).

Хорові партії в античній комедії слугували ефективним інструментом авторського висловлювання, завдяки якому драматург міг опосередковано коментувати соціальні процеси, критикувати політичних осіб або артикулювати суспільно значущі ідеї, звертаючись до глядачів з ідеологічно навантаженими повідомленнями. Водночас хор виконував структурно-організаційну функцію, слугуючи засобом зв'язку між окремими епізодами вистави та сприяючи її композиційній цілісності й ритмічній гармонізації. Музичні й танцювальні фрагменти у виконанні хору не тільки мали розважальний характер, а й виконували емотивно-експресивну роль, допомагаючи передати психоемоційний стан персонажів, акцентувати сюжетні кульмінації та формувати загальний настрій сценічного дійства.

Практика прямого звернення до публіки й оперативного коментування перебігу подій, що зародилася в межах античної комедії, справила істотний вплив на подальший розвиток театральної традиції. Цей прийом закріпився як одна з ключових комунікативних стратегій, характерних для багатьох жанрових форм сценічного мистецтва комічного спрямування. У сучасному стендапі ця спадщина виявляється у формі відкритої взаємодії виконавця з глядацькою аудиторією, що реалізується через імпровізацію, адаптацію змісту до конкретної реакції публіки та постійне оновлення сценічного матеріалу відповідно до актуального контексту.

Аналогічно до функціонування хору в античній комедії стендап-виконавець формує специфічну модель комунікації з глядачем, яка ґрунтується на знятті дистанції між сценою та аудиторією. Така форма взаємодії дає змогу коміку не лише утверджувати контакт із публікою в реальному часі, але й активно впливати на її сприйняття за допомогою використання сатири, іронії та соціально ангажованого коментаря. Відтак стендап, наслідуючи традиції класичної комедії, виконує подвійну функцію – естетично-розважальну та критично-рефлексивну, виступаючи засобом осмислення суспільних реалій через художнє висловлювання.

Отже, композиційна модель античної комедії, що вирізнялася структурною впорядкованістю та визначальною роллю хору, стала фундаментом жанрової організації комедійного театру доби Давньої Греції. Її вплив простежується не лише в подальшій історичній еволюції комедії як драматичного виду, але й у становленні різноманітних форм сценічного комізму наступних епох, включно із сучасними жанровими модифікаціями, зокрема стендапом, де зберігаються ключові принципи безпосередньої комунікації, сатиричного висловлювання та імпровізаційної динаміки.

Середньовічна фігура блазня репрезентує важливу історичну ланку в еволюції комедійного мистецтва, зокрема в аспекті становлення стендапу як жанру, орієнтованого на персоніфіковану сценічну дію. Блазні були постійними учасниками придворного життя в європейських монархіях, де виконували функцію розважальників для аристократичної аудиторії, демонструючи ши-

рокий репертуар виконавських умінь – від музичних і вокальних виступів до жонглювання, від жартівливих оповідей до створення дотепів з елементами провокаційних анекдотів (Сатпаєв, 2025). Проте їхнє призначення не обмежувалося розвагою: за зовнішньою легкістю сценічної гри приховувався глибокий зміст, пов'язаний із соціальною критикою та рефлексією над владними стосунками.

Блазні посідали виняткове становище в ієрархії придворного середовища, володіючи рідкісним правом – можливістю публічно висловлювати критику на адресу панівної верхівки та соціальних інститутів. Використовуючи інструменти сарказму, іронії та дотепного коментаря, вони порушували теми, які в устах інших могли би вважатися неприпустимими або небезпечними. Така форма обмеженої свободи висловлювання, легітимізована завдяки художній масці комічного персонажа, давала змогу блазням артикулювати критичне ставлення до дійсності, порушувати соціальні табу та звертати увагу на актуальні суспільні проблеми. У цьому контексті вони виконували роль репрезентантів народного голосу в елітарному просторі влади. Саме ця традиція критичного, проте завуальованого дискурсу, що поєднує розважальний формат з елементами суспільної рефлексії, стала одним з концептуальних витоків сучасного стендапу (Сатпаєв, 2025).

Значущим етапом у поступі європейської комедійної традиції стала поява комедії дель арте – жанру, що сформувався в середині XVI століття в Італії та швидко набув поширення в інших країнах Європи. Цей різновид театрального мистецтва справив істотний вплив на подальший розвиток комічних форм, зокрема через упровадження виконавських технік, які пізніше набули вагомого значення в становленні стендапу. До характерних рис комедії дель арте належить високий рівень імпровізаційної майстерності акторів, а також використання усталених персонажних масок – типажів з виразно окресленими поведінковими, мовленнєвими й психологічними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Основні персонажі комедії дель арте

Назва персонажа	Характеристика
Панталоне	Старий купець, схильний до скупості та жадібності
Доктор	Пихатий інтелектуал, який часто висловлює беззмістовні сентенції
Арлекін	Винахідливий та рухливий слуга, здатний знайти вихід з будь-якої ситуації
Коломбіна	Розумна, кмітлива та приваблива служниця, союзниця Арлекіна
Капітан	Самовпевнений вояка, схильний до перебільшень і водночас боягуз

Джерело: (Комедія дель арте, б.д.).

Виконавці комедії дель арте стали одними з перших представників професійного театру в Європі. Саме вони започаткували формування постійних акторських труп, які здійснювали мандрівні виступи в різних соціокультурних контекстах – від публічних просторів міських площ до приватних резиденцій

аристократії та королівських дворів. Діяльність цих акторів заклала підвалини сучасної театральної практики, зокрема в аспектах акторської техніки та режисерської організації сценічної дії. На відміну від класичної драматургії з фіксованим текстом, комедія дель арте спиралася на умовну драматургічну структуру – сценарій, який задавав основні сюжетні орієнтири, залишаючи виконавцям значну свободу для імпровізаційної творчості. Такий підхід не тільки посилював живий контакт з аудиторією, а й сприяв оновленню змісту відповідно до конкретного контексту виступу (*Комедія дель арте*, б.д.) – риса, що є концептуально близькою до механізмів сучасного стендапу.

Однією з визначальних рис комедії дель арте була імпровізаційна гнучкість виконавців, які, спираючись на узагальнену сюжетну структуру, наповнювали її оригінальними репліками, жартами та сценічними діями, створеними безпосередньо в момент виступу. Актори володіли високим рівнем спонтанності й комунікативної чутливості, що давало змогу їм оперативно реагувати на реакцію глядачів, модифікуючи хід дії відповідно до настрою публіки. Така форма живої, гнучкої взаємодії з аудиторією становить одну з ключових навичок виконавця стендапу. Здатність вловлювати атмосферу аудиторії, її емоційний фон та миттєво коригувати виступ відповідно до реакцій слухачів є критерієм високого професійного рівня в межах цього жанру й відрізняє справжнього майстра від виконавця, що лише відтворює завчений комедійний матеріал.

12 Феномен скомороства в контексті східнослов'янської культурної традиції становить важливу віху в історії формування театрального дійства й елементів видовищної культури. Скоморохи, що функціонували як професійні мандрівні артисти у період Київської Русі, середньовіччя та ранньомодерної доби, відігравали істотну роль у становленні народних форм сценічної комунікації. Їхня виконавська діяльність вирізнялася багатожанровістю та синкретизмом, адже поєднувала різні аспекти мистецької виразності – інструментальну музику, вокальне виконання, елементи тілесної пластики, акробатику й жонглювання. Такий універсалізм став підґрунтям для розвитку пізніших форм розважального жанру, включно з тими, що тяжіють до моделі сучасного стендапу (Курочкін, 2012).

Виступи скоморохів вирізнялися виразною жанрово-стилістичною розмаїтістю, що виявлялася в застосуванні широкого спектра художніх засобів, зокрема музичних інструментів, масок, костюмованих елементів та пантоміми. Їхня присутність була органічною як у контексті народних святково-обрядових практик, так і під час урочистостей у середовищі князівської верхівки. Така багаторівнева інтеграція в соціокультурний простір свідчить про високу адаптивність скоморохів до аудиторних очікувань і здатність модифікувати характер виступу залежно від соціального статусу публіки – від селянської громади до елітарного середовища.

Подальша еволюція жанру зазнала істотних трансформацій унаслідок соціально-політичних та релігійно-культурних змін, що відбулися після розпаду Київської Русі. Зокрема, посилення позицій християнської церкви спричинило поступову маргіналізацію традиції скомороства, оскільки її язичницькі витоки та пародійно-сатиричний характер розцінювалися як несумісні з новими релі-

гійними нормами. Водночас у європейському контексті XVI–XVII століть відбувається активне формування нових форм комічного театру, зокрема вистав мандрівних комедіантів, вуличних імпровізованих дійств і сатиричних перформансів, які стали підґрунтям для подальшого розвитку жанрів, що тяжіють до моделі сучасного стендапу.

Суттєвим етапом у розвитку комічного жанру стало виокремлення персонафікованих форм сценічного висловлювання, у яких центральне місце посідає індивідуальний виконавець, що вступає у безпосередній діалог із глядачем. Така модель взаємодії, де акцент зміщується на особистість артиста та його здатність до живої комунікації, становить історичну передумову становлення стендапу. Саме індивідуалізованість подачі та комунікативна відкритість стали визначальними характеристиками цього жанру в його сучасному вигляді.

Стендап як форма сценічного мистецтва постає результатом тривалої та багатетапної історичної еволюції комічних жанрів. Його витоки простежуються в античній комедії, з якої жанр успадкував елементи сатири, соціального коментаря та критичного осмислення суспільної дійсності. Традиція середньовічного блазнювання внесла до формування стендапу модель іронічного ставлення до влади та норм соціального порядку. Комедія дель арте своєю чергою вплинула на розвиток імпровізаційної техніки й виразної типізації сценічних образів. Усі ці складники, зазнавши історичних трансформацій і адаптацій до нових комунікативних та культурних контекстів, обумовили формування стендапу як самобутнього жанру, що й сьогодні зберігає динаміку розвитку та значущий вплив на сучасну культурну парадигму.

Початок XX століття ознаменувався становленням стендап-комедії в межах естрадних форматів вар'єте та клубних шоу, де гумористичні номери виконували поряд з музичними, цирковими чи вокальними виступами інших артистів. На цьому етапі жанр існував переважно у формі коротких монологів, анекдотичних оповідей і дотепних реплік, що вирізнялися доступністю для широкої публіки та сприяли швидкому встановленню контакту між виконавцем і глядачем (Пилипчук, 2019). Значною мірою ці номери мали імпровізаційний характер, що забезпечувало гнучкість у виконанні та давало змогу комікам оперативного адаптувати зміст виступу відповідно до емоційного стану аудиторії.

Середина XX століття позначилася інтенсивним розвитком стендап-комедії, що в західному контексті, зокрема в США, отримала статус одного з провідних жанрів сценічного мистецтва. Цей період нерідко розглядають як «золотий вік» стендапу, адже саме тоді на арені з'явилися харизматичні й концептуально новаторські постаті, серед яких Ленні Брюс, Річард Прайор і Джордж Карлін. Їхні виступи істотно трансформували жанр, зокрема завдяки переорієнтації з виключно розважальної функції на соціально ангажовану. Зміст монологів почав охоплювати гострі суспільні та політичні питання, що сприяло утвердженню стендапу як форми публічного висловлювання та інструменту критичного осмислення дійсності. Завдяки поширенню телебачення й радіо цей жанр вийшов за межі клубної сцени, суттєво розширивши свою аудиторію та культурний вплив.

Рис. 1. Президент США Барак Обама в гостях «Сьогоднішнього шоу» (The Tonight Show, 2025)

Рис. 2. Учасники шоу «Суботній вечір у прямому ефірі», кінець 70-х років (Saturday Night Live, 2025)

Наприкінці ХХ століття стендап зазнав подальшого інтенсивного розвитку, значною мірою завдяки зростанню ролі телебачення як масового комунікаційного каналу. У 1970–1980-х роках на американському телебаченні з'явилася низка спеціалізованих програм, орієнтованих саме на популяризацію стендапу як жанру. Зокрема, такі передачі, як «The Tonight Show» («Сьогоднішнє шоу») (рис. 1) та «Saturday Night Live» («Суботній вечір у прямому ефірі») (рис. 2), стали важливими платформами для дебюту й подальшої кар'єри багатьох перспективних коміків (Saturday Night Live, 2025; The Tonight Show, 2025). Завдяки трансляціям національного масштабу стендапери отримали змогу охоплювати значно ширшу аудиторію, що сприяло як формуванню нового покоління виконавців, так і суттєвому зростанню популярності жанру в американській культурі масового споживання.

У 1990-х роках стендап отримав новий імпульс для розвитку завдяки розширенню телевізійного простору, зокрема завдяки появі тематичних програм на кабельних каналах, таких як HBO та Comedy Central. Ці платформи запропонували комікам принципово нові умови для реалізації творчих ідей, знявши обмеження, характерні для традиційного телемовлення. Можливість виступати без жорсткої цензури сприяла появі відвертіших, провокативних і формально експериментальних форм гумору. Саме в цей період у жанрі утвердилися такі знакові постаті, як Кріс Рок, Джордж Карлін та Едді Мерфі, які не тільки скористалися новими можливостями медіаплатформ, а й заклали основи для подальших естетичних і тематичних трансформацій стендапу, зробивши низку своїх виступів культурно визначальними для епохи.

У сучасному культурному контексті стендап зберігає стійку динаміку розвитку, залишаючись одним з найбільш актуальних і популярних жанрів сценічного висловлювання. Його гнучка структура та високий ступінь адаптивності забезпечують здатність оперативно реагувати на суспільні трансформації й актуалізувати гострі соціальні, політичні або культурні теми через художню форму гумористичного висловлення. У нових умовах цифрової епохи стендапери активно інтегрують у свою діяльність сучасні медіаплатформи, зокрема соціальні мережі та інтернет-сервіси відеохостингу, що розширює комунікативні межі жанру. Такий формат дає змогу митцям долати традиційні просторові й культурні бар'єри, забезпечуючи доступ до глобальної аудиторії та сприяючи транснаціональній циркуляції комедійного контенту.

Завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій стендап набуває нового рівня доступності, охоплюючи аудиторію незалежно від географічних меж (Юдова-Романова, 2017). Це сприяє формуванню інноваційних форматів представлення сценічного матеріалу та переосмисленню способів взаємодії з глядачем. Онлайн-трансляції, подкасти та короткі відеоформати, поширювані через соціальні мережі, стають органічними складниками творчої діяльності сучасних виконавців стендапу. Така медіаінтеграція відкриває нові можливості для індивідуального стилістичного пошуку, дозволяючи митцям експериментувати з жанровими межами, оперативно реагувати на суспільні події й адаптувати свої виступи відповідно до актуального інформаційного контексту.

Стендап продовжує утверджуватись як значущий жанр сценічного мистецтва, що поєднує естетичну функцію з виразним соціальним навантаженням. У сучасному культурному просторі він виконує роль своєрідного індикатора суспільних настроїв, відображаючи трансформації в системі цінностей, зміну громадської чутливості та динаміку комунікативних моделей. Звертаючись до актуальних соціальних, політичних і культурних тем, коміки використовують гумор як засіб критичного аналізу дійсності, стимулюючи публічне обговорення та рефлексію. Завдяки цьому стендап постає не тільки як форма розваги, а й як потужний механізм культурної комунікації, здатний впливати на формування громадської думки та сприяти суспільним перетворенням.

Наукова новизна дослідження. Уперше здійснено цілісне театрознавче осмислення стендапу як сценічного жанру з глибоким історичним корінням. Дослідження простежує трансформацію стендапу від ритуальних форм дав-

ньогрецького театру та середньовічної традиції блазнів до сучасних форматів цифрової комедії. Наукова новизна полягає в комплексному міждисциплінарному підході до аналізу феномену стендапу, у якому враховано історичний, соціокультурний, естетичний і комунікативний виміри. Запропоновано визначення стендапу як синтетичного жанру, що поєднує елементи монодрами, імпровізації, сатири й публічного виступу, а також встановлено безперервну тяглість між традиційними формами сценічного комізму й сучасною стендап-комедією.

Висновки

Стендап є результатом тривалої та багатогранної еволюції сценічного мистецтва, що бере свій початок з античних театральних форм, зокрема давньогрецької комедії, які поєднували функції розваги та соціальної критики. Протягом століть ця традиція трансформувалася через середньовічну культуру блазнів, народну сатиру, комедію дель арте, творчість скоморохів, вар'єте та водевіль, аж до формування сучасного стендапу як окремого жанру. Його визначальними рисами залишаються безпосередній контакт з аудиторією, імпровізаційність, гострий гумор і соціальна рефлексія.

Сучасний стендап – це не тільки засіб розваги, а й інструмент публічного висловлювання, критичного осмислення реальності та діалогу зі суспільством. Його здатність швидко адаптуватися до змін і відображати актуальні теми робить жанр релевантним у різних культурних, соціальних і медійних контекстах. В епоху цифрових технологій стендап виходить за межі сцени, охоплюючи аудиторію через соціальні мережі, відеоплатформи та онлайн-трансляції, що розширює його вплив і значення.

Отже, стендап постає як унікальний культурний феномен, що поєднує традиції минулого з актуальністю сучасності, зберігаючи при цьому здатність не тільки розважати, а й впливати на громадську думку, формувати соціальну чутливість та сприяти культурному самовираженню.

Подальші розвідки можуть бути спрямовані на дослідження національних особливостей стендапу в різних культурних контекстах, зокрема його адаптації в українському середовищі. Перспективним також є аналіз стендапу в контексті цифрової трансформації, впливу соціальних мереж і платформ на формування жанру. Особливу увагу доцільно приділити лінгвістичним, гендерним та соціологічним аспектам комічного дискурсу, а також дослідженню впливу стендапу на формування суспільної думки, політичної свідомості та культурної ідентичності в умовах глобалізованого медіапростору.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Брокетт, О. Г., & Гілді, Ф. Г. (2014). *Історія театру* (Т. Дитина, Н. Козак, Г. Лелів, & Г. Сташків, пер.; 10-те вид.). Літопис.
- Гальчук, О. (2008). *Давньогрецька комедія – антична комедія*. Українська література. <https://ukrlit.net/info/ancient/10.html>

- Комедія дель арте. (б.д.). Українська література. Взято 27 січня 2025 з <https://ukrlit.net/info/criticism/arte.html>
- Курочкін, О. В. (2012). Скоморохи. В *Енциклопедія Історія України* (Т. 9, с. 610–611). Наукова думка.
- Лобова, О. К., & Євтушенко, О. А. (2018). Нівелювання соціокультурних цінностей у жартах стендап комедії. *Філологічні трактати*, 10(4), 44–55. [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10\(4\)-6](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10(4)-6)
- Недбайло, Т. Г. (2018, 19–20 квітня). Різновиди стендапів у новинних телесюжетах. В *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2018»* [Матеріали конференції] (с. 81–83). Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького.
- Пилипчук, Т. В. (2019). Історія зародження стендапу та його популярність на Заході. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 7(57), 51–54. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-191VII57-11>
- Савіна, Ю. (2021). Відтворення під час перекладу інконгруентності як засобу створення «чорного гумору» у жанрі стендап-комедії (на прикладі монологів Джорджа Карліна). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 46, 111–118. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.14>
- Сатпаєв, М. (2025, 7 травня). *Блазні в історії: провідники між реальним і потойбічним. Український інтерес.* <https://uain.press/articles/blazni-v-istoriyi-providnyky-mizh-realnym-i-potojbichnym-1026626>
- Цуріна, Е. (2024). Невербальна організація телевізійного стендапу. In *ΛΟΓΟΣ: Theoretical and empirical scientific research: concept and trends* [Conference proceedings] (pp. 290–295). European Scientific Platform. <https://doi.org/10.36074/logos-02.02.2024.056>
- Юдова-Романова, К. В. (2017). *Технічні засоби оформлення сценічного простору.* Видавничий центр КНУКіМ.
- Saturday Night Live. (2025). In *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Saturday-Night-Live>
- Sjöbohm, J. (2008). *Stand-up comedy around the world: Americanisation and the role of globalised media.* Malmö högskola
- The Tonight Show. (2025). In *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/The-Tonight-Show>

REFERENCES

- Brockett, O. G., & Hildi, F. G. (2014). *Istoriia teatru* [History of the Theatre] (Т. Dytna, N. Kozak, H. Leliv, & H. Stashkiv, Trans.; 10th ed.). Litopys [in Ukrainian].
- Halchuk, O. (2008). *Davnohretska komediia – antychna komediia* [Ancient Greek Comedy – Ancient Comedy]. *Ukrainska literatura*. <https://ukrlit.net/info/ancient/10.html> [in Ukrainian].
- Komediia del arte* [Comedy del arte]. (n.d.). *Ukrainska literatura*. Retrieved January 27, 2025, from <https://ukrlit.net/info/criticism/arte.html> [in Ukrainian].
- Kurochkin, O. V. (2012). Skomorokhy [Comedians]. In *Entsyklopediia Istoriia Ukrainy* [Encyclopedia of History of Ukraine] (Vol. 9, pp. 610–611). Naukova dumka [in Ukrainian].
- Lobova, O. K., & Yevtushenko, O. A. (2018). Nivelivannia sotsiokulturnykh tsinnosti u zhartakh standap komedii [Levelling of socio-cultural values in the jokes of the stand-up comedy].

Philological Treatises, 10(4), 44–55. [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10\(4\)-6](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10(4)-6) [in Ukrainian].

Nedbailo, T. H. (2018, April 19–20). Riznovydy standapiv u novynnykh telesuzhetakh [Varieties of stand-up comedy in news TV stories]. In *Aktualni problemy pryrodnychkh i humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh "Rodzynka – 2018"* [Current problems of natural sciences and humanities in the research of young scientists "Rodzinka – 2018"] [Conference proceedings] (pp. 81–83). Vydavnytstvo ChNU im. B. Khmelnytskoho [in Ukrainian].

Pylypchuk, T. V. (2019). Istoriia zarodzhennia standapu ta yoho populiarnist na Zakhodi [The history of stand-up's origin and its popularity in the West]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 7(57), 51–54. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-191VII57-11> [in Ukrainian].

Satpaiev, M. (2025, May 7). *Blazni v istorii: providnyky mizh realnym i potoibichnym* [Clowns in history: guides between the real and the otherworldly]. *Ukrainskyi interes*. <https://uain.press/articles/blazni-v-istoriyi-providnyky-mizh-realnym-i-potojbichnym-1026626> [in Ukrainian].

Saturday Night Live. (2025). In *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Saturday-Night-Live> [in English].

Savina, Yu. (2021). Vidtvorennia pid chas perekladu inkonhruentnosti yak zasobu stvorennia "chornoho humoru" u zhanri standap-komedii (na prykladi monolohiv Dzhordzha Karlina) [Incongruity as a means of creating "black humor" in the genre of stand-up comedy in translation (based on George Carlin's monologues)]. *Problems of humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series "Philology"*, 46, 111–118. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.14> [in Ukrainian].

Sjöbohm, J. (2008). *Stand-up comedy around the world: Americanisation and the role of globalised media*. Malmö högskola [in English].

The Tonight Show. (2025). In *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/The-Tonight-Show> [in English].

Tsurina, E. (2024). Neverbalna orhanizatsiia televiziinoho standapu [Nonverbal organization of television stand-up]. In *ΛΟΓΟΣ: Theoretical and empirical scientific research: concept and trends* [Conference proceedings] (pp. 290–295). European Scientific Platform. <https://doi.org/10.36074/logos-02.02.2024.056> [in Ukrainian].

Yudova-Romanova, K. V. (2017). *Tekhnichni zasoby oformlennia stsenichnogo prostoru* [Technical means of stage space design]. KNUCA Publishing Centre [in Ukrainian].

Надійшла: 10.05.2025; Прийнято: 16.05.2025;
Статтю вперше опубліковано онлайн: 25.07.2025

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF STAND-UP COMEDY AS A GENRE OF PERFORMING ARTS

Oleksandr Koval

e-mail: oleksandrkoval512@gmail.com; ORCID: 0009-0006-6065-3013

*Private Higher Education Institution 'Pylyp Orlyk International Classical University',
Mykolaiv, Ukraine*

Abstract

The article presents a comprehensive study of stand-up comedy as a unique performing arts genre that combines humour, satire, improvisation and public expression. The origins of stand-up comedy are examined in the context of theatrical and folkloric traditions, tracing its historical evolution, aesthetic transformations, and sociocultural significance in different eras. **The purpose of the research** is to trace the historical evolution of stand-up comedy from archaic forms of theatrical comedy to its modern format, and to identify the key artistic, communicative and socio-cultural characteristics of this genre. **The research methodology** is interdisciplinary and uses historical-cultural, comparative, structural-analytical and art history methods. The traditions of ancient comedy, medieval jesters, commedia dell'arte, skomorokh culture (buffoonery), vaudeville and variety shows are analysed, and their influence on the formation and transformation of stand-up as a separate stage phenomenon. **The scientific novelty** is identifying the continuity between traditional forms of stage comedy and modern stand-up comedy. For the first time, stand-up comedy is considered an independent genre of stage art with its dramaturgy, forms of interaction with the audience, and socio-cultural function. The author proposes interpreting stand-up comedy as a synthetic phenomenon combining monodrama, satirical expression, and improvised performance. **Conclusions.** Stand-up comedy results from a long cultural evolution, inheriting the traditions of public humour, social criticism, and improvisation. Its ability to respond quickly to social changes, current events, and cultural trends makes stand-up comedy an essential tool for public dialogue. The modern form of the genre preserves its historical functions, in particular entertainment and critical communication, while adapting to the new conditions of the digital environment and globalised cultural space. Stand-up continues to serve as a social indicator, responding to the current challenges of the times.

Keywords: stand-up; performing arts; theatrical genres; humour; satire; improvisation; audience interaction; cultural evolution; social commentary; digital media

